

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

Son 9 Jild 4

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 9 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулов Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилевич – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохид Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобовна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Xaynazarov Baxromjon Baxtiyorovich</i> RIVOJLANGAN O'RTA ASRLARDA PIRENEY YARIM OROLIDAGI KORTESLARNING JAMIYAT HAYOTIDAGI O'RNI	10-14
<i>Azizbek Xolliyev</i> XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA ROSSIYA TOG'-KON SANOATIDA BRITANIYA SARMOYASINING TUTGAN O'RNI	15-20
<i>Mahkamov Abdiqayum Mahkamovich</i> SUDYALAR OLIY KENGASHINING SUDYALAR KORPUSINI SHAKLLANTIRISHDA TUTGAN O'RNI (TARIXIY TAHLIL)	21-25
<i>Eshimov Shaxridin Xujayorovich</i> SUD – HUQUQ TIZIMIDAGI TARG'IBOTCHILIK FAOLIYATI VA MA'NAVIY – MA'RIFIY ISHLAR (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA)	26-31
<i>Намазова Умида Нормурадовна</i> ИЛК ЎРТА АСРЛАР СУҒДДА НИКОҲ: ШАКЛЛАНИШИ, ТАРИХИЙ ИЛДИЗЛАРИ ВА ХУСУСИЯТЛАРИ	32-41
<i>Самадов Искандар Исмамович</i> ХОРАЗМ ХАЛҚ СОВЕТ РЕСПУБЛИКАСИ (ХХСР)ДА ЕР-СУВ МАСАЛАСИ	42-48
<i>Rustamova Madina Musoqulovna</i> SAMARQAND VILOYATI XOTIN-QIZLARNING ILM-FAN, TA'LIM VA INNOVATSIYALARGA QO'SHGAN HISSASI	49-56
<i>Jiyanbekova Sharofat Abdikaharovna</i> SOVET DAVRIDA KITOB TAQIQLARIGA NISBATAN O'ZIGA XOS SENZURA AMALIYOTLARI...	57-64
<i>Tursunov Javlonbek Akrom o'g'li</i> MUQADDAS QADAMJOLAR. SAMARQAND SHAHRINING TARIXIY TOPONOMIYASINING MUHIM TARKIBIY QISMI	65-68

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Tolipova Baxtigul</i> MAMLAKAT OZIQ-OVQAT SANOATIGA YO'NALTIRILGAN INVESTISIYALARNING EKONOMETRIK TAHLILI	69-77
<i>Mamanazarov Abdusamat Abdusaitovich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA PUL-KREDIT SIYOSATI KO'RSATKICHLARI TAHLILI	78-83
<i>Амбарцумян Анастас Алексеевич, Хасанова Руфина Раисовна</i> ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ	84-96
<i>Meliyeva Nargiza Eshboyevna</i> INSON RESURLARINI BOSHQARISHDA RIVOJLANGAN DAVLATLARING TAJRIBASI	97-104

<i>Исраилов Рустам Ибрагимович</i> КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	105-109
<i>Jumaniyazov Inomjon To'raevich</i> APPLICATION OF ESG PRINCIPLES IN THE ACTIVITIES OF SOVEREIGN INVESTMENT FUNDS	110-120
<i>Amonov Navro'zxon Saloxiddin o'g'li</i> MINTAQAVIY MEHNAT BOZORIDAGI ISHCHI KUCHIGA TALAB VA TAKLIFNI ISTIQBOLLASHTIRISH YO'LLARI	121-129
<i>Mirxamidova Zahinabonu Mirxamid qizi</i> ROBOTLASHTIRISH DAVRIDA MEHNAT BOZORINING O'ZGARISHI: TO'RTINCHI SANOAT INQILOBI MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI.....	130-138
<i>Kalbayev Muratbay Aytbaevich</i> AYLANMA MABLAG'LARNI TAHLIL QILISH METODOLOGIYASI	139-144
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Ernazarova Yorqinoy Ollaberganovna</i> RIVOJLANGAN DAVLATLARDA KADRLAR XIZMATINI TASHKIL ETISH: ODOB-AXLOQ QOIDALARI VA KASBIY MADANIYAT TALABLARIGA RIOYA ETILISHINI TA'MINLASH MEXANIZMLARI	145-155
<i>Ahrorova Shahlo O'rinboyevna</i> GLOBALASHUV SHAROITIDA MILLIY QADRIYATLARNING TAKOMILLASHUVI JARAYONI	156-161
<i>Рахманов Баҳодир</i> АЛИШЕР НАВОЙИ КОМИЛ ИНСОН КОНСЕПСИЯСИДА СИНЕРГЕТИК ҲОЯЛАР ИНЪИКОСИ	162-170
<i>Нуралиева Насиба Ахмадқуловна</i> ЖАДИД МУТАФАККИРЛАРИ ИЖОДИДА ТАРБИЯГА ОИД ҚАРАШЛАРНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	171-176
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Fayzulloev Otabek Muhammadovich</i> KATTALAR FOLKLORINING TARKIBIY QISMI – BOLALAR FOLKLORI HAQIDA.....	177-184
<i>Тоқимбетова Гулбахор Абатбаевна</i> ЎЗБЕК-ҚОРАҚАЛПОҚ АДАБИЁТШУНОСЛИГИДА ИРФОНИЙ ОБРАЗЛАР	185-190
<i>Yusupova Sadokat Alijon qizi</i> “BOBURNOMA”NING YAPONIYADA O'RGANILISHI	191-197
<i>Xudoyberdiyeva Gulmira Allaberdi qizi</i> JAHON TILSHUNOSLIGIDA POLISEMIYA HODISASIGA LINGVISTIK YONDASHUV (RUS VA INGLIZ TILSHUNOSLIGI MISOLIDA)	198-201
<i>Tangriyev Valisher Azamovich</i> SOMATIK IFODALAR ORQALI BERILGAN PARALINGVISTIK VOSITALARNING QIYOSIY TADQIQI: “ANOR” HIKOYASI MISOLIDA	202-206

<i>Abulova Zilola Azimovna</i> INGLIZ AFORIZMLARINING TARKIBIDA BIR JUMLA HAMDA QO'SHMA GAPLAR BILAN IFODALANGAN AFORIZMLAR XUSUSIYATLARI	207-201
<i>Qurbonova Dilnoza Olimovna</i> TYPES AND FUNCTIONS OF ADVERTISEMENT IN ENGLISH AND UZBEK.....	210-216
<i>Quljanova To'lg'anoy Shodiyor qizi</i> ASQAR MAHKAM IJODIDA BUVI OBRAZINING O'ZIGA XOSLIGI	217-221
<i>Babajanova Aziza Rustamovna</i> ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATIDA BAHOR MAVZUSINING BADIY TALQINI	222-227
<i>Khursanova Laylo Bakhtiyarovna</i> REPRESENTATION OF THE CONCEPT OF "PATIENCE" IN SPECIAL ENGLISH DICTIONARIES	228-232
<i>Diyorova Mohlaroyim Xamza qizi</i> O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA SIFAT SO'Z TURKUMI TADQIQI	233-238
<i>Samadova Visola Baxtiyor qizi</i> INGLIZ, O'ZBEK VA RUS TILLARIDA ANTONIM KOMPONENTLI FE'L FRAZEOLIGIK BIRLIKRLARNING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI	239-242
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Tўлаганова Гулчехра Захитовна, Гофурова Дилафруз Мурод қизи</i> АЁЛЛАР ТОМОНИДАН СОДИР ЭТИЛГАН ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШНИ РЕЖАЛАШТИРИШ, ЮЗАГА КЕЛАДИГАН ТЕРГОВ ВАЗИЯТЛАРИ ВА ВЕРСИЯЛАРНИ ИЛГАРИ СУРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	243-252
<i>Tosheva Maftuna Anvar qizi</i> INSON A'ZOLARI VA TO'QIMALARINING TRANSPLANTATSIYASI BILAN BOG'LIQ JINOYATLAR	253-262
<i>Ikramov Sherzod Raximdjaniyovich</i> VOYAGA YETMAGAN SHAXSLARNI MODDIY TA'MINLASHDAN BO'YIN TOVLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	263-266
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Tohirova Mohigul Umir qizi</i> KO'RISHDA NUQSONI BOR SHAXSLARNING IJTIMOYIY UMIDSIZLIK DARAJASINI PSIXOLOGIK O'RGANISH. (L.I.VASSERMANNING "IJTIMOIY FRUSTRATSIYA (UMIDSIZLIK) DARAJASINI DIAGNOSTIKA QILISH METODOLOGIYASI" ASOSIDA)	267-274
<i>Nasriddinov Dadaxon Komiljonovich</i> OLIY HARBIY TA'LIMDA FIZIKA O'QITISH SAMARADORLIGINI MOBIL ILOVALAR VA ROBOTOTEXNIKA ELEMENTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH YUZASIDAN OLIB BORILGAN PEDAGOGIK TAJRIBASINOV ISHLARI VA ULARNING NATIJALARI	275-281
<i>Xojaniyazova Inkar Jumanazarovna</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA DIDAKTIK MATERIALLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISH MASALALARI	282-292
<i>Ashurova Marhabo Sayfulloyevna</i> BUXORO JADIDLARI VA YANGI USUL MAKTABLARIDA O'QITISH IMKONIYATLARI	293-301

<i>Алимова Нигора Исраиловна</i> ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА В ОБРАЗОВАНИИ И ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ, НАХОДЯЩИХСЯ НА ДЛИТЕЛЬНОМ ЛЕЧЕНИИ	302-308
<i>Matajonova Gulnoza Karimovna</i> IJTIMOIY FANLARNI TEXNIKA YO'NALISHI TALABALARIGA O'QITISHNING DOLZARB MUAMMOLARI	309-313
<i>Axmadjanova Madina Maxmudjon qizi</i> GRAMMATIK MINIMUM VA UNI O'QITISH METODLARI	314-319
<i>Norboyev Zafar Abdumuminovich</i> OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA CEFR ME'ZONLARI ASOSIDA YANGI AVLOD DARSLIKLARINI YARATISH TEXNOLOGIYALARI	320-323
<i>Axmedova Zuxraxon Tulyanbayevna</i> QO'L TO'PI O'YININING JISMONIY JIHATDAN O'QUVCHILARNING O'QISHNI TUSHUNISHLARIGA TA'SIRI	324-329
<i>Юсупова Заррина Курбоновна</i> УНИКАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ И ВЫЗОВЫ В РАЗВИТИИ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ	330-334
<i>Ravshanova Xafiza Komilovna</i> MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARIDA TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY ASOSLARI	335-340
<i>Nurbayeva Xolniso Uralovna</i> GENDER STREOTIPLAR GENDER MADANIYATNING TARKIBIY QISMI SIFATIDA	341-345
<i>Samatova Shohsanam Xolmuhammad qizi</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING TIZIMLI FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH MUHIM PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA	346-351
<i>Mustayeva Guliston Bo'riboyevna</i> TIBBIY TA'LIMDA AKS ETTIRISH AMALIYOTINING AHAMIYATI: UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANISHGA KO'MAKLASHISH	348-356
<i>Ahmedbekova Maxpuzaxon</i> TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA O'QUVCHILAR BILIMINI OSHIRISHNING PEDAGOGIK VA INNOVATSION JIHLTLARI	357-362
<i>Utkirov Abbos Meyliyevich</i> ARTIFICIAL INTELLIGENCE IMPACT ON HIGHER EDUCATION QUALITY AND EFFICIENCY	363-388
<i>Xodiyeva Gulhayo Hasan qizi</i> BOSHLANGICH SINIF O'QUVCHILARIDA MATEMATIKA FANI ORQALI TANQIDIY-TAHLILIIY HAMDA MA'LUMOTLARNI TAHLIL QILISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI.....	389-393
<i>Maxliyo Qalandarova</i> UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MATEMATIKA DARSLARIDA O'QUVCILARNING MOLIIYAVIIY SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH SHAKLLARI VA USULLARI.....	394-399

Received: 30 August 2024
Accepted: 5 September 2024
Published: 15 September 2024

Article / Original Paper

LINGUISTIC APPROACH TO THE PHENOMENON OF POLYSEMY IN WORLD LINGUISTICS (ON THE EXAMPLE OF RUSSIAN AND ENGLISH LINGUISTICS)

Khudoyberdiyeva Gulmira Allaberdi kizi

PhD student of Termiz State University

Gulmirakhon91@gmail.com

Abstract. This article focuses on the study of the phenomenon of polysemy in Russian and English linguistics. The scientific theories of Russian and English linguists about the linguistic properties of polysemy are also cited.

Key words: polysemy, sema, monosemy, research, English linguistics, Russian linguistics.

JAHON TILSHUNOSLIGIDA POLISEMIYA HODISASIGA LINGVISTIK YONDASHUV (RUS VA INGLIZ TILSHUNOSLIGI MISOLIDA)

Xudoyberdiyeva Gulmira Allaberdi qizi

Termiz davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada rus va ingliz tilshunosligida polisemiya hodisasining o'rganilishi masalasiga e'tibor qaratilgan. Shuningdek, rus va ingliz tilshunoslarining polisemiyaning lingvistik xususiyatlari haqidagi ilmiy nazariyalaridan iqtibos olinib munosabat bildirilgan.

Kalit so'zlar: polisemiya, sema, monosemiya, tadqiqot, ingliz tilshunosligi, rus tilshunosligi.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I9Y2024N26>

Hozirgi vaqtda jahon tilshunosligi to'xtovsiz rivojlanib borayotganligi sababli, til hodisalarining yangidan yangi qirralarini aniqlash, tahlilga tortish hozirgi zamonaviy tilshunoslik oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir. Har qanday tilda polisemiya hodisasi salmoqli o'rin tutadi. Tilning leksik reserslarining xilma-xilligi faqat ibora yoki maqollar bilangina emas, balki so'zlarning atash (lug'aviy) ma'nolari bilan ham o'lchanadi. So'z anglatgan ma'nolarining rang-barangligi, ya'ni polisemiya til boyligida o'z o'rniga ega.

Polisemiya grek tilidan olingan bo'lib, poli – ko'p, sema – belgi so'zlarining qo'shilmasidan hosil bo'lib, so'zning bir vaqtning o'zida bir nechta ma'noga ega bo'lish qobiliyatini bildiradi. Polisemiya hodisasi semasiologiyaning eng muhim muammolaridan biri sifatida doimo tilshunoslarning diqqat markazida turadi.

Tildagi polisemiya hodisasi har doim dolzarb lingvistik muammodir, chunki polisemantik so'zlar bilan to'ldirilgan matnni tushinishda qiyinchiliklar paydo bo'ladi. An'anaviy rus tilshunosligida ham bu hodisa atroflicha o'rganilgan bo'lishiga qaramay tilshunoslik taraqqiyotining keying davrlarida ham bu munozaralar davom etdi. Xususan T.I. Arbekova. D.

N. Shmelev, V.V. Eliseeva, V.N. Nemchenko va boshqalar polisemiya hodisasining yuzaga kelishi va talqinini o'rganadilar va bu muammoning eng maqbul lingvistik yechimlarini taklif qilganlar. Polisemiya hodisasini ilmiy baholash tilshunoslar o'rtasida munozaraga sabab bo'lib kelmoqda. Ba'zi tilshunoslarning e'tirof etishicha, taraqqiy etgan tilda leksema faqatgina bir semaga ega bo'lishi va har bir leksemaning ma'nosi alohida tashqi qobiq ya'ni nomemaga ega bo'lishi shart. Biroq polisemiya har qanday tilning cheksiz imkoniyatlarini ko'rsatib beradi, chunki tilning leksik bazasi boyligi nafaqat so'zlar, balki ularning anglatgangan ma'nolarining rang-barangligidadir.

Rus tilshunosligida polisemiya hodisasi yuzasidan bajarilgan ishlar talaygina. Shu o'rinda ba'zi rus tilshunoslarining ushbu hodisa tadqiqiga doir fikrlarini keltirib o'tamiz. V.V. Eliseyevaning fikriga ko'ra, "polisemiya yoki so'zning ko'p ma'noliligi bu til birligida bir nechta ma'noning mavjudligi, ular o'rtasidagi semantik bog'lanish yoki umumiy yoki bog'liq xususiyatlar yoki funksiyalarning bir denotatdan boshqasiga o'tishi"[6;44]. V.N. Nemchenko polisemiya hodisasini "til birligida ikki yoki bir nechta ma'noning mavjudligi bilan izohlaydi"[6;44].

D.N. Shmelev o'zining "Leksikaning semantik analizi muammolari" asarida polisemiya haqida fikr yuritib : "Polisemiya birinchi navbatda, so'zlarning leksik birliklari sifatidagi ko'p ma'noliligini nazarda tutadi. Leksik polisemiya - bu bir so'zning voqelikning turli obyektlari va hodisalarini belgilashga xizmat qilish qobiliyatidir"[9;280].

T.I. Arbekova polisemantik so'zning ma'nolari uslubiy sathda o'zaro bir-biridan farq qilishi kerak deb hisoblaydi. "Polisemiya (ko'p ma'nolilik) so'zning obyektlarning turli sinflarini nomlash vositasi bo'lib xizmat qilish qobiliyatidir, Binobarin, polisemantik so'zning lug'at ma'nolari qo'llanish doirasiga ko'ra har xil bo'lishi shart"[5;240].

I.V. Tolochinning fikricha: "ko'p ma'nolilikni" denotativ-tavsifiy jihatdan ko'rib chiqadi, ya'ni "Tushuncha-so'z-obyekt munosabatining aks ettiruvchi tabiati haqidagi g'oyaga ko'ra, so'z bitta bevosita ma'noga ega bo'lib, uning markazi. denotat - ya'ni ongda aks ettirilgan, tashqi voqelikda mavjud bo'lgan narsa. So'zning boshqa barcha ma'nolari ana shu asosiy variantning hosilalari hisoblanadi»[8;352].

Jahon tilshunosligida ko'p ma'nolilik hodisasini leksikolog va kognitiv tilshunoslik sohasi bilan shug'ullanuvchi olimlar o'rgangan. Bu masalada diqqatga sazovor ilmiy tadqiqot olib borgan olimlarga quyidagilar kiradi:

Ferdinand de Sossyur - Uning tilshunoslikdagi asosiy ishi polisemiya bilan bog'liq bo'lgan belgilar va ma'nolar o'rtasidagi munosabatlarga bag'ishlangan. Zamonaviy tilshunoslikning asoschisi hisoblanadigan Ferdinand de Sossyur o'zidan keyingi tilshunoslar kabi ko'p ma'nolilikka alohida e'tibor qaratmagan bo'lsa-da, uning ilmiy g'oyalari polisemiyaning tushunish uchun zamin yaratdi. Sossyur o'zining "Umumiy tilshunoslik kursi" nomli asarida nomema (so'z yoki iboraning shakli) va semema (u ifodalovchi tushuncha) kabi asosiy tushunchalarni kiritdi.[10;280] Sossyur belgining xususiyatiga urg'u berdi, ya'ni so'z shakli bilan uning ma'nosi o'rtasida o'ziga xos bog'liqlik yo'q deb hisobladi. Bu ilmiy fikr polisemiyaning tushunish uchun juda muhimdir, chunki u bitta belgi kontekstga qarab bir nechta ma'nolarni qanday ifodalashi mumkinligi ta'kidlanadi.

Sossyur til sistemasining ahamiyati haqida fikr yuritir ekan, turli talqin va ma'nolarga olib kelishi mumkin bo'lgan so'zlar o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qildi. Uning tildagi ma'noning bir-biriga bog'liqlik tabiatiga e'tibor qaratishi polisemiyaning til tizimida qanday ishlashini

o'rganish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qildi. Olim polisemiya to'g'ridan-to'g'ri tahlil qilmagan bo'lsa-da, uning nazariyalari hodisani tushunish uchun juda muhim hisoblanadi.

Polisemiya yuzasidan tadqiqotlar haqida yuritar ekanmiz ingliz tilshunos va faylasuf olimi J. L. Ostinninmg ishlarini e'tiborga olish joizdir. Uning nutqiy aktlar va ununig ifodalagan ma'nosi haqidagi nazariyalari so'zlar kontekstga asoslangan holda qanday qilib bir nechta ma'noga ega bo'lishi mumkinligini ilmiy jihatdan asoslashda yordam beradi. J. L. Ostin ilmiy ishlarida faqat polisemiya e'tibor qaratmadi, lekin uning nutqiy aktlar va ma'nosi haqidagi nazariyalari kontekstga qarab so'zlarning qanday qilib bir nechta ma'noga ega bo'lishi mumkinligini tushunish uchun muhimdir. Ostin xususan, "So'zlar bilan ishlarni qanday qilish kerak" asarida, faqat ma'lumotni yetkazishdan ko'ra, gapda asosiy ma'noni anglatuvchi ijro etuvchi so'zlar tushunchasini kiritdi.[1;172] Ostinning ta'kidlashicha, so'zning ma'nosi ko'pincha u aytilgan kontekst, shu jumladan ma'ruzachining niyatlari va muloqotni o'rab turgan holatlar bilan belgilanadi. Ushbu kontekstual yondashuv polisemiya hodisasiga mos keladi, chunki u bitta so'z yoki ibora turli vaziyatlarda qanday ishlatilishiga qarab turli xil ma'nolarga ega bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Uning til, kontekst va ma'no o'rtasidagi munosabat haqidagi tasavvurlari ko'p ma'nolilikni chuqurroq tushunishga yordam beradi, bir xil so'z kommunikativ kontekstga qarab turli talqinlarni keltirib chiqarishi mumkinligini ta'kidlaydi. Shunday qilib, Ostin polisemiya maxsus tahlil qilmagan bo'lsa-da, uning ishi tilda ma'no qanday tuzilganligi haqida qimmatli istiqbollarni beradi.

Yana bir ingliz tilshunosi Raymond Gibbs kognitiv tilshunoslikka qo'shgan hissi bilan tanilgan. U polisemiya, metafora va kontseptual tushunish o'rtasidagi munosabatni o'rgangan. Raymond Gibbs kognitiv tilshunoslik yo'nalishida polisemiya tahlil qilib, so'zlar nutqiy jarayonga bog'liq bo'lgan bir nechta ma'noga ega bo'lishi mumkinligini ta'kidlaydi.[3] Uning fikricha, polisemiya tushunish odamlarning ushbu ma'nolarni kontekst, tajriba va foydalanish asosida qanday izohlashiga asos bo'lgan kognitiv jarayonlarni ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi. Olim majoziy til va metafora ko'p ma'noli so'zlarning boyligiga qanday hissa qo'shishini o'rganib, tildagi ma'noning dinamik xususiyatini yoritib bergan[4;123-201].

Jeffri Lich - Uning semantika bo'yicha ishi polisemiya va turli kontekstlarda ma'nolar qanday o'zgarishi mumkinligi haqidagi munozaralarni o'z ichiga olgan "Pragmatika qoidalari"[1983] asarida ko'p ma'nolilikning pragmatic aspekti tahlilga tortilgan.

Polisemiya hodisasi bo'yicha tadqiqotlarda ingliz tilshunosi Uilyam Kroft ilgari surgan nazariyalari e'tiborga sazovordir. Olim tipologiya va kognitiv tilshunoslik sohasidagi tadqiqotlari orqali polisemiyaning lingvistika tadqiqini rivojlantirishga hissa qo'shgan. Kroftning "Til o'zgarishini tushuntirish: evolyutsion yondashuv" (2000) asarida evolyutsion nuqtai nazardan til o'zgarishi tahlil qilinadi.[2;151-173] Bu ma'nolarning vaqt o'tishi bilan qanday o'zgarishi va rivojlanishi haqidagi nazariyalarni o'z ichiga oladi. Bu jarayonning bir qismi sifatida polisemiya to'xtaladi.

Olimlarning polisemiya hodisasi haqidagi ilmiy nazariyalarini umumlashtirib, shuni ta'kidlash mumkinki, polisemiya bitta so'zning ikki yoki undan ortiq qiymati mavjudligi sifatida e'tirof etiladi. Yuqorida nomlari e'tirof etilgan olimlar turli nazariy asoslar va empirik tadqiqotlar orqali rus va jahon tilshunosligida polisemiya tushunishga sezilarli hissa qo'shdilar.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Austin J.L. How to do works with words. Clarendon press, Oxford -1962, -P 172
2. Croft, William Linguistic evidence and mental representations. Cognitive Linguistics 9(2), 1998, - P151-173.
3. Gibbs.R, Intentions in the experience of meaning. New York: Cambridge University Press (1999).
4. Gibbs, R., Gerrig, R. (Eds.) (1989). Special invited issue: Context and metaphor comprehension. Metaphor and Symbolic Activity,3, 123–201.
5. Арбекова Т.И.Лексикология английского языка (Практический курс). М.: Высшая школа, 1977. – с240.
6. ЕлисееваВ.В. Лексикология английского языка. Учебник. СПГУ: 2003.– с 44.
7. Немченко В.Н.Введение в языкознание. Учебник для вузов / М.: Дрофа, 2008. – 703 с.
8. Толочин И.В.Учебник по лексикологии.М.: Антология, 2014. – с352.
9. Шмелев Д.Н.Проблемы семантического анализа лексики. М., 2008. –с280.
10. ["Umumiy tilshunoslik kursi" китоби, Ferdinand Sossyur \(kitobxon.com\)](#)

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 9 (4) – 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).